

ЩО ТАКЕ ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ, ЧОМУ ВОНО ПОТРІБНЕ УЧНЯМ І ЯКІ ОСНОВНІ ВИКЛИКИ

Олена Підгорна, Тамара Береговська

Ціннісні орієнтири НУШ, нові державні стандарти освіти вимагають нових підходів не лише до організації навчального процесу, але й до оцінювання навчальних досягнень учнів.

Державний стандарт початкової освіти, методичні рекомендації Міністерства освіти й науки України щодо оцінювання в початкових класах НУШ, Закон України “Про повну загальну середню освіту” визначають формувальне оцінювання серед основних різновидів оцінювання.

Міжнародні експерти також послідовно наголошують саме на формувальному оцінюванні як ефективній стратегії підвищення рівня навчальних досягнень учнів. Дедалі більше уваги цьому оцінюванню приділяють і деякі українські науковці та вчителі-практики. Вони, спираючись на власний і міжнародний досвід, намагаються своєю працею якісно змінити підходи до оцінювання в Україні, аби воно сприяло поліпшенню якості освіти та реалізації ціннісних орієнтирів НУШ.

Отже, чому формувальне оцінювання все частіше з'являється у фокусі уваги освітян і чому його послідовне впровадження важливе для підвищення рівня навчальних досягнень учнів? Іншими словами, чому оцінка – це більше не про “батіг і пряник”?

ФОРМУВАЛЬНЕ – НЕФОРМАЛЬНЕ

Формувальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і “для навчання” (англ. – “assessment for learning”). “Формувальне” (англ. – “formative”) – тому що, на відміну від підсумкового, має на меті формування (або форматування) навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень.

Водночас, значення слова “оцінювання” не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Аби оцінювання стало формувальним, система прийомів, що вчитель застосовує під час навчання, має ґрунтуватися на певних ціннісних орієнтирах. Зокрема, для успішного

застосування формувального оцінювання навчальний процес має бути організований у такий спосіб, щоби спонукати кожного учня бути активним його учасником, а не пасивним “отримувачем” знань і оцінок. Має бути створена така атмосфера навчання, за якої учні не бояться “йти на ризик” – ставити запитання, робити помилки й показувати, чого вони ще не вміють або не знають.

Формувальне оцінювання як “оцінювання для навчання” складається з певних елементів, серед яких насамперед:

вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв’язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
коригування вчителем навчального процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів.

Результат формувального оцінювання для учнів – усвідомлення ними відповідей на три важливі запитання:

яка моя ціль у вивченні цього предмета або курсу на цьому етапі навчання – які саме знання й уміння я маю опанувати і для чого, як саме вони будуть оцінюватися в підсумку?

де я зараз на шляху досягнення цієї цілі – що саме мені вдається добре, а над чим потрібно попрацювати?

яке в мене наступне завдання на цьому шляху?

Чи є формувальне оцінювання абсолютно новою концепцією для української педагогічної практики? Не зовсім.

Хоча термін раніше не був закріплений законодавчо, багато хто наголошують, що окремі прийоми вчителі застосовували давно. Прикладами таких прийомів можуть бути диференційовані завдання з орієнтацією на навчальні потреби учнів, техніки самооцінювання та взаємооцінювання, письмовий або усний зворотний зв’язок щодо індивідуальних успіхів і невдач тощо.

Цей факт є вдалим підґрунтям для подальшого розвитку та послідовного поширення практик формувального оцінювання з урахуванням напрацювань світової педагогічної спільноти.

Проте важливо враховувати й те, що формувальне оцінювання як стратегія підвищення рівня навчальних досягнень і

покращення якості освіти – це не про застосування того чи іншого окремого прийому або інструменту. Формувальне оцінювання не може здійснюватися вибірково й не обмежується заповненням учителем тих чи інших форм. Ба більше, без постійного активного залучення учнів до оцінювання, за відсутності будь-якого із зазначених вище першочергових елементів, формувальне оцінювання може швидко перетворитися на формальне.

Формувальне оцінювання вимагає системності, має бути вбудоване в повсякденне шкільне життя. Це потребує новітніх підходів до організації навчального процесу й послідовної побудови нової культури оцінювання – у центрі яких учень / учениця та їхні індивідуальні потреби пізнання.

У ЧОМУ ЦІННІСТЬ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Формувальне оцінювання є однією з найефективніших досліджених стратегій підвищення рівня навчальних досягнень учнів за висновками міжнародних науковців та експертів, зокрема, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

На системному рівні послідовне впровадження й застосування формувального оцінювання сприяє рівному доступу до якісної освіти, оскільки допомагає учням, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, досягати кращих результатів навчання. Цей різновид оцінювання розвиває в учнів вміння вчитися, а отже – сприяє реалізації ціннісного орієнтиру щодо навчання протягом життя. Учителі, які застосовують техніки формувального оцінювання, виявляються краще підготовленими до індивідуалізації навчання відповідно до потреб учнів.

Зворотний зв'язок – обмін інформацією між учнем і вчителем або між учнями щодо їхніх навчальних досягнень у межах визначених цілей і очікуваних результатів – має значний вплив на ефективність навчального процесу. Це доводять численні міжнародні наукові дослідження. За результатами аналізу британської організації Education Endowment Foundation (EEF), учні, чиє навчання супроводжується наданням і отриманням змістовного зворотного зв'язку, у

середньому на 8 місяців випереджають у своєму навчальному поступі учнів, які такого зворотного зв'язку не отримують.

Крім того, формувальне оцінювання сприяє розвитку в учнів метакогнітивних навичок, тобто вміння планувати, регулювати, аналізувати власну навчальну діяльність, визначати причини труднощів та можливі шляхи їхнього подолання, що, зі свого боку, розвиває внутрішню мотивацію. Це стає можливим, зокрема, завдяки концентрації уваги на процесі та цілях навчання, орієнтації на результат, застосуванню технік самооцінювання і взаємооцінювання. За даними ЕЕФ, розвиток школярами метакогнітивних навичок і навичок саморегуляції дає їм можливість досягти результатів навчання, що в середньому на 7 місяців випереджають навчальний поступ інших учнів.

Отже, цінність формувального оцінювання в тому, що воно підвищує мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих результатів навчання.

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ДЛЯ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Україна – не перша й не єдина країна, що стикається з труднощами під час впровадження формувального оцінювання. За результатами аналізу ОЕСР, основні виклики на шляху впровадження формувального оцінювання такі:

необхідність досягнення балансу між практиками формувального оцінювання та “завжди видимими” результатами підсумкового оцінювання (в українському контексті – також поточного бального оцінювання) на системному рівні;

низька якість інструментів підсумкового оцінювання або застосування інструментів підсумкового оцінювання, що не відповідають змісту навчальних програм;

недостатня узгодженість між підходами до оцінювання навчальних досягнень учнів та моніторингу якості освіти.

Додатковий чинник тиску на систему оцінювання – складання відкритих рейтингів класів або шкіл на підставі обмежених даних підсумкового оцінювання, як-то середній бал чи результати зовнішнього незалежного оцінювання.

Серед можливих шляхів попередження або подолання зазначених викликів з огляду на міжнародний досвід експерти ОЕСР зазначають:

послідовне поширення практик формувального оцінювання з одночасним використанням результатів підсумкового оцінювання з формувальною метою – тобто для надання й отримання зворотного зв'язку щодо успіху та рівня складності завдань, визначення подальших навчальних цілей і коригування навчання з орієнтацією на виявлені потреби учнів; і формування загальної культури оцінювання та впровадження внутрішнього моніторингу якості освітніх послуг на рівні шкіл.

Ці кроки можуть допомогти знизити рівень напруження щодо оцінювання та створити умови для зміщення фокусу уваги учасників навчального процесу з “підготовки до тестів” на оцінювання заради більш якісного навчання.

Формувальне оцінювання, й особливо надання ефективного зворотного зв'язку, потребують розвитку відповідних навичок в усіх учасників навчального процесу. Деякі науковці та вчителі-практики наголошують, що якісний зворотний зв'язок починається з адміністрації школи. Саме адміністрація як “головний учень” спільноти має демонструвати готовність отримувати зворотний зв'язок, уміння реагувати на нього та власним прикладом моделювати надання якісного зворотного зв'язку під час роботи, що допомагає всім учасникам шкільної спільноти ставати краще.

Тішить, що перші кроки на системному рівні в цьому напрямі вже зроблені. Державна служба якості освіти України визначила принципи формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти в школі. Серед них, зокрема, задіяння всіх працівників для досягнення цілей школи, зорієнтованість на поліпшення показників освітнього процесу, дитиноцентризм, постійне вдосконалення, гнучкість і адаптивність.

Підсумовуючи інформацію про сутність та переваги формувального оцінювання, а також уже зроблені кроки та виклики для його подальшого впровадження, можу сказати, що висновок очевидний. Основне питання щодо впровадження формувального оцінювання в Україні – це наразі не питання “бути чи не

бути?”, а питання “як саме?”. Від відповіді на нього буде залежати, якою мірою українські школярі отримають шанс на оцінювання для навчання, підвищення рівня навчальних досягнень та доступ до більш якісної освіти на заміну “батого і пряника”.

*Олена Підгорна, Тамара Береговська, експертки
Команди підтримки реформ МОН, спеціально для
“Нової української школи”*

За матеріалами <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>